

OGÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ'NİN (GAP) ŞANLIURFA'DAKİ GÖÇE ETKİSİ

Dr. Ayhan AKIŞ*, Prof. Dr. Akif AKKUŞ**

EFFECT OF THE SOUTHEAST ANATOLIA PROJECT (GAP) TO THE MIGRATION IN ŞANLIURFA

Abstract

The event of migration has a number of reasons in the field of the study. The most important of these are finding a job, living better, lack of land priority and blood feud.

Until 1990 s, there has been immense migration from Şanlıurfa to the other regions of the country. With the beginning of irrigation from Atatürk Dam in 1995, the population that had migrated out of the city before began to return to the city.

With the effect of the irrigation of the dam, migration from the city to the village is important in the city. Besides, "compulsory migration", which is seen as some settlements in the valley of dam lake moving to other new settlements, is important, too.

Anahtar Kelimeler: Göç, Şanlıurfa, Şanlıurfa'ya Göç

Key Words: Migration, Şanlıurfa, Migration to Şanlıurfa

GİRİŞ

Şanlıurfa'da göç hareketini ortaya koymak için öncelikle 2001 yılında Şanlıurfa Merkez, Harran ve Akçakale ilçelerinde tarafımızdan uygulanan "Köy Hane Halkı Reisi Soru Cetveli" esas alınmıştır. Bu ölçek araştırma sahasında "tesadüf örneklem yöntemiyle" Şanlıurfa Merkez, Harran ve Akçakale ilçelerinin baraj sulamalı ova ve baraj sulamasız dağ köylerinde uygulanmıştır. Araştırmada yer alan Köy Hane Halkı Reisi Soru Cetveli'nde değişik konularda 50 adet soru bulunmaktadır. Bu sorularda Şanlıurfa ilinde GAP'ın bir kısmının devreye girmeye başlaması ile ortaya çıkan ya da çık-

---

* Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Bölümü, Coğrafya Eğitimi A.B.D.

** Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Bölümü, Coğrafya Eğitimi A.B.D.

ması muhtemel bazı sonuçları ölçmek amacı güdülmüştür. Bu ankette göçle ilgili olarak 11 adet soru yer almıştır. Bu sorular; “göç durumu, göç isteği, göç nedeni, iç göç, dış göç, tersine göç” konularında olup çoktan seçmelidir. Bu ölçekten “SPSS 9.0 programı”nda “düz tablolar” şeklinde değerlendirilerek yararlanılmıştır. Dolayısıyla anket uygulaması Şanlıurfa ilinde göç durumunu ortaya koymak için baş vurulan başlıca yöntem olmuştur. Bunun yanısıra istatistik, sahada gözlem ve literatür incelemesi çalışmayı ortaya koyarken yararlanılan diğer yöntemlerdir.

Şanlıurfa’da göçü ortaya koymadan önce ilin mevcut nüfus potansiyelini ortaya koymak gerekir. Çünkü göçü oluşturan temel unsur insandır. Sahada GAP’ın devreye girmeye başlaması ile birlikte nüfus özelliklerinde önemli değişimler ortaya çıkmıştır.

Araştırma sahasında insanların doğal olarak çoğalması nedeniyle bir nüfus artışı söz konusudur. Bu doğal artış dışında kentsel nüfusu arttıran birtakım faktörler vardır. 1980’li yıllardan itibaren devam eden kırsal kesimdeki güvenlik sorunu bu faktörlerden sadece birisidir. *F. Doğanay* sahadaki göçü (1995: 7), bölge illeri, kısa döngülü (köylerden il ve ilçe merkezlerine doğru) bir göç hareketine sahne olmakla birlikte, il dışından çok düşük düzeyde nüfus alan, buna karşılık dışa göç veren iller şeklinde ifade etmiştir.

Şanlıurfa ilinin nüfusu 1927 yılında 207 487 dolaylarında idi. İl nüfusu 1935 yılında 229 614, 1940’da 245 398, 1945’de 298 394, 1955’de 348 199, 1960’da 401 919, 1965’de 450 798, 1970’de 538 131, 1975’de 597 277, 1980’de 602 736, 1985’de 795 034, 1990’da 1 001 455 ve 2000 yılında nüfus sayımında 1 443 422’ye ulaşmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Sayım Yıllarına Göre, Şanlıurfa İlinin Şehir ve Köy Nüfusu (1927-2000)

Sayım Yılı	Toplam			Şehir Nüfusu			Köy Nüfusu			Şehir	Köy
	T	E	K	T	E	K	T	E	K		
1927	207 487	103 116	104 371	60 085	30 621	29 464	147 402	72 495	74 907	28,96	71,04
1935	229 614	114 704	114 910	64 721	32 295	32 426	164 893	82 409	82 484	28,19	71,81
1940	245 398	125 876	119 522	72 352	37 969	34 383	173 046	87 907	85 139	29,48	70,52
1945	263 855	133 595	130 260	74 673	37 119	37 554	189 182	96 476	92 706	28,30	71,70
1950	298 394	152 111	146 283	81 856	41 235	40 621	216 538	110 876	105 662	27,43	72,57
1955	348 199	178 635	169 564	102 450	52 292	50 158	245 749	126 343	119 406	29,42	70,58
1960	401 919	205 907	196 012	123 916	64 228	59 688	278 003	141 679	136 324	30,83	69,17
1965	450 798	230 612	220 186	150 383	77 892	72 491	300 415	152 720	147 695	33,36	66,64
1970	538 131	274 765	263 366	205 524	107 087	98 437	332 607	167 678	164 929	38,19	61,81
1975	597 277	312 415	284 862	264 119	139 746	124 373	333 158	172 669	160 489	44,22	55,78
1980	602 736	311 717	291 019	282 419	149 372	133 047	320 317	162 345	157 972	46,86	53,14
1985	795 034	410 918	384 116	401 450	212 636	188 814	393 584	198 282	195 302	50,49	49,51
1990	1 001 455	515 980	485 475	551 124	289 900	261 224	450 331	226 080	224 251	55,03	44,97
2000	1 443 422	748 929	694 493	842 129	442 783	399 346	601 293	306 146	295 147	58,34	41,66

(DİE verileri, 2000)

Araştırma sahasında, çocuk ve genç nüfus oldukça fazladır. Bunun aksine, yaşlı nüfus ise azdır. Bu da sahada, nüfusun dinamik olduğunu ortaya koyan bir özelliktir. Nüfusun dinamik olması da göçü tetikleyen bir etkidir.

GÖÇ

Waugh'a göre (1990: 301) “göç, devinim ve insanın yerleşme yerinde, bazı dönemlerde, kalıcı değişimdir. Göçler itici ve çekici faktörlerin etkileri ile ortaya çıkmaktadır. İtici faktörler, insanları mevcut yerleşmelerinden hoşnutsuz eden baskılar nedeniyle uzaklaştırırken, çekici faktörler insanların yeni bir yerleşmesine etki eder”. Göç, kısaca, insanların yaşadıkları yerleri herhangi bir amaçla uzun veya kısa süreli olarak değiştirmesi olayıdır.

Göçün Sebepleri

Göç hareketinin çok sayıda sebebi bulunmaktadır. İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için ekonomik anlamda, içinde buldukları devre göre, belirli standartlarda olanaklara sahip olmaları gerekmektedir. İnsanlar yaşamak için öncelikle fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olup, bunun için belirli bir gelire ihtiyaç duyarlar. Bu amaca yönelik insanlar, bir işte çalışarak kendisinin ve bakmak zorunda olduğu kişilerin geçimini sağlamaktadırlar. İnsanlar buldukları ortamlarda iş bulamıyor ve geçimlerini sağlayamıyorlarsa iş bulabilecekleri bir yere göçmek zorundadırlar. Bu nedenle de araştırma sahasında, göçün en önemli sebebi, iş bulmak amacını taşımaktadır (%78,1). GAP'ın faaliyete geçmeye başlaması ile beraber, bu neden ortadan kalkmaya başlamıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Araştırma Sahasında Göçün Sebepleri

	Frekans	Yüzde
İş Bulmak	75	78,1
Kan Davası	2	2,1
Eğitim	4	4,2
Daha İyi Yaşamak	7	7,3
Topraksızlık	6	6,3
Diğer	2	2,1
Toplam	96	100
Cevap Yok	312	
Toplam	408	

Yukarıda değinilen göçün nedenlerini *Gökçe'de (1996: 264)* destekleyerek, 1981 verilerine göre %40 olan topraksız çiftçi ailelerinin oranının 1993'e gelindiğinde de aynı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, bu durumun topraktan

yeterli geçim sağlayamama, kentlere kitlesel göç ve işsizlik sorununu da beraberinde getirdiğini vurgulamıştır.

Araştırma sahasında göç olayının sebeplerinden bir diğeri “**kan davası**”dır. Kan davasının göç nedeni olması (%2,1), sahada kan davası olaylarının hala devam ettiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bu çağdışı olayın hala yaşanıyor olması sahadaki insanların geleneksel etkilerinden kopamıyor olmasının bir göstergesi olması yanında, eğitim, ekonomik ve kültürel anlamdaki bazı eksikliklerin etkili olduğu söylenebilir. *F. Doğanay (1997: 21-22)*, Harran’da 1970’li yıllarda, bazı aileler arasında kan davasının olduğuna dikkat çekerek, bunun ailelerde huzursuzluk ve güvensizlik nedeni olduğunu belirtmiştir.

Araştırma sahasında, ankete katılan hane halkı reislerinden köyden “**göçmek isteyenlerin**” oranı azımsanmayacak kadar çoktur (%25,4), (Tablo 3). Ancak, bu sadece bir istek olup, kesinleşmiş bir olay değildir. Köyden göçmek istemeyenler ise çoğunluğu oluşturmaktadırlar (%74,6). Bu da, göçün durmaya başladığını göstergelerinden kabul edilebilir.

Tablo 3. Araştırma Sahasında, Köyden Göçmek İsteği

	Frekans	Yüzde
Evet	101	25,4
Hayır	297	74,6
Toplam	398	100
Cevap Yok	10	
Toplam	408	

Ankete katılan hane halkı reislerinden ortakçı olarak başkasının arazisinde çalışanların fazla olması, göç isteğini arttıran nedenlerden birisidir (%29,7), (Tablo 4). Kendine ait tarım arazisi olmayan çiftçiler geçimlerini sağlamak için başka şehirlere göç etmekte ya da göç etmek istemektedirler.

Tablo 4. Araştırma Sahasında Tarım Topraklarının Mülkiyet Durumu

	Frekans	Yüzde
Kendime Ait Arazide	176	48,9
Aile Toprağında	36	10
Kıralık Arazide	41	11,4
Ortakçı Olarak	107	29,7
Toplam	360	100
Cevap Yok	48	
Toplam	408	

Ankete katılan hane halkı reislerinden yurt içine göçmek isteyenlerin önemli bir kısmı; Adana (%34,9) ve İstanbul'u (%21,7) tercih etmişlerdir. Göç isteği çoğunlukla yakın merkeze ve il içine doğru bir hareketlilik göstermiştir (%72,2), (Tablo 5). Bu oranlara bağlı olarak göç isteğinin, iş imkanı fazla olan gelişmiş uzak merkezlere ve yakın merkezlere şeklinde olduğu söylenebilir.

Tablo 5. Araştırma Sahasında Yurt İçine Göç İsteği

	Frekans	Yüzde
Adana	29	34,9
Mersin	8	9,6
Gaziantep	8	9,6
İstanbul	18	21,7
Şanlıurfa	15	18,1
Diğer	5	6
Toplam	83	100
Cevap Yok	325	
Toplam	408	

Dış göç eğilimine karşın, Şanlıurfa'dan dışa göç eğilimi son 15-20 yıl süresince sürekli düşüş göstermiştir. Buna karşın, bölge kentlerine olan göç; nüfus yığılmasına sebep olmaktadır.

Araştırma sahasına, göç ederek gelenlerin çoğu iş imkanının artmış olduğunu belirtmişlerdir (%73,3). İş kurduğu için gelenlerde de artış vardır (%6,7), (Tablo 6). Bu durum, GAP'ın ve Şanlıurfa ilinin iş cazibesi bakımından önemli olmaya başladığını gösterdiği gibi gelecekte de önemli olacağını işaretlerindedir.

Tablo 6. Araştırma Sahasında Tersine Göçün Sebepleri

	Frekans	Yüzde
Burada İş İmkanının Artması	11	73,3
Burada İş Kurduğum İçin	1	6,7
Ailemle Beraber Yaşamak İçin	2	13,3
Hastalık	1	6,7
Toplam	15	100
Cevap Yok	393	
Toplam	408	

Sahada 1995 yılından itibaren, Atatürk Barajı'ndan sulamanın başlaması ile beraber, önceleri Türkiye'nin diğer bölgelerine çalışmaya giden insanla-

rın geriye dönmeye başlamış olmasına karşın, bu “**tersine göç**” nüfusun artış hızını etkileyecek kadar yüksek değildir. Çünkü, göç hareketinin etkileri kısa sürelerde görülmez. Araştırma sahasında yaşayan insanlar, daha önceleri, Adana ve Çukurova gibi yerlere çalışmaya gitmişlerdir. 1995’te GAP’ın devreye girmesi ise, henüz yeni sayılabilecek bir olaydır. Bunun “tersine göç” gibi sosyal boyuttaki olaylara geç tesir etmesi de gayet doğaldır. Bölge dışına göç eden insanlar göç ettikleri yerlerde ekonomik faaliyetlerini sürdürdüğü gibi buralardan genellikle geriye dönmek istemezler. Çünkü, geriye döndükleri zaman tekrar geldikleri yerlere uyum sağlamaları da geç olacak ve buna bağlı olarak da kurulu düzenleri bozulacaktır. Türkiye’de son yıllarda yaşanan, ülke genelindeki ekonomik çıkmazın da tersine göçe olumsuz etkisi olduğu söylenebilir. Bu sebeple, son yıllarda artması beklenen tersine göç, yukarıda belirtilen nedenlerle az gerçekleşmiştir. **Tersine göç** olgusunun az da olsa başlamış olması, GAP’ın çekici özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Yukarıda ortaya koymuş olduğumuz görüş, bazı araştırmacılar tarafından da desteklenmektedir. GAP entegre bölgesel kalkınma projesi gerçekleştiğinde, Güneydoğu Anadolu, göç veren değil, yüksek oranda göçlerin yöneldiği bir bölge olacaktır. Gaziantep ve Şanlıurfa bölgenin en büyük ve Türkiye’nin sayılı metropollerini arasına girecektir (*H. Doğanay, 1997: 448*). *Gökçe’de* bu görüşü destekleyerek (*1996: 265*), 2005 Hedef Yılı’nda, bölgesel istihdamın 1985 yılına göre % 251 oranında artış kaydedeceğini, buna karşılık, nüfus artış oranının ise % 240 olacağını belirtmiştir. Görüldüğü gibi, 2005 Hedef Yılı’nda bir istihdam fazlalığı dikkati çekmektedir. Bu istihdam fazlalığının bölge dışında çalışan nüfusu bölgeye çekme gücü vardır.

Yukarıdaki araştırmacıları *Özer’de* destekleyerek (*1997: 161*), GAP ile birlikte bölgenin önemli oranda göç alacağını ve bu göçün en büyüğünün projenin başları ile (1990) sonları yani ürünlerin verileceği dönem (2010) olacağını belirtmiştir. Ayrıca, GAP bölgesine proje ile birlikte ve projeden sonra genellikle Doğu Karadeniz, Doğu Anadolu ve İç Anadolu’dan göç geleceğini vurgulamıştır.

Görüldüğü gibi, GAP’ın tamamlanmasıyla birlikte sadece daha önce araştırma sahasından Türkiye’nin diğer bölgelerine göç eden insanlar sahaya göç etmeyecek, buna ilave olarak Ülkenin diğer bazı bölgelerinden de araştırma sahasına göç hareketi gerçekleşecektir. Çünkü, GAP tamamlandığında sahaya göç verme ihtimali olabilecek bölgelerde istihdam sorun olmaya devam ederken, GAP bölgesinde istihdam fazlalığı olacaktır. Bu da, sahaya diğer bölgelerden göç hareketinin gerçekleşmesi için yeterli bir nedendir.

Araştırma sahasında “*geniş aile tipi*”nde olan ailelerden işini ve kazancını ayıran bireyler daha sonra “*çekirdek aile*” kurarak toplumsal manada yaşamlarını önceki geniş ailelerinden ayrı olarak devam ettirirler. Bu durum, göçe sebep olabilmektedir. Şöyle ki; evini ayırarak yeniden çekirdek aile

oluşturan bireyler bazen bulunduğu yerden iş bulmak için ayrılarak göç ederler.

İç Göç

Günümüzde, insanlar daha rahat ortamlarda yaşamak istemektedirler. Bu istek aynı zamanda göç nedenlerinin en önemlilerindedir. Göç çoğunlukla, insanların bölgeleri dışındaki sanayileşmiş büyük şehirlere olurken, bazen kendi yaşadıkları kırsal alanların bağlı oldukları il ve ilçe merkezlerine de olabilmektedir. Hatta, bazı insanlar yurt dışına bile göç ederler. Araştırma sahasında, son zamanlara gelinceye kadar ciddi düzeyde bir göç olayı söz konusu idi. Ancak, sulamalı tarıma geçilmesi nedeniyle böyle bir hareketlilik ortadan kalkmaya hatta tersine dönmeye başlamıştır. Bu tersine durum, yani “**tersine göç**” çok önemli oranlarda olmamakla birlikte böyle bir eğilimden söz edilebilir. Şanlıurfa ilinde göç 1990'lı yıllar ve öncesinde negatif iken; 1990'lı yıllarda durmaya günümüzde ise tersine dönmeye başlamıştır.

Araştırma sahasında yurt içine göç; “**il içi**” ve “**il dışı**” olarak iki şekilde değerlendirilebilir. Ankete katılan hane halkı reislerinden il dışına göç eden hane bireylerinin olduğunu belirtenler önemli bir oran oluşturmaktadır (%24,7), (Tablo 7).

Tablo 7. Araştırma Sahasında, Köyden Dışarıya Göç Durumu

	Frekans	Yüzde
Evet	98	24,7
Hayır	298	73
Toplam	396	100
Cevap Yok	12	
Toplam	408	

Hane halkı reislerinden önemli bir kısmı, haneden herhangi bir bireyin yurt içine göçtüğünü belirtmişlerdir. Göç eden hane halkı bireylerinin önemli bir kısmı (%45,5) Adana'yı tercih etmiştir. İl dışına göç edenlerin çoğunluğu ise çevre illeri tercih etmişlerdir (%55,8). Geriye kalanların önemli bir kısmı, Şanlıurfa Merkez İlçe'ye göç ederken (%23,9), arta kalanlar ise uzaktaki illere göçmüşlerdir (Tablo 8).

Tablo 8. Araştırma Sahasından Türkiye'nin Diğer İllerine Göç

	Frekans	Yüzde
Adana	40	45,5
Mersin	7	8
Gaziantep	2	2,3
İstanbul	8	9,1
Şanlıurfa	21	23,9
Diğer	10	11,4
Toplam	88	100
Cevap Yok	320	
Toplam	408	

Sulamalı tarım henüz ildeki iş isteğine yeterince cevap veremediği için Şanlıurfa'da hala il dışına göç vardır. Sulamalı tarıma 1995'te geçildiği düşünülürse bu durum oldukça doğaldır. Göç gibi toplumsal olayların sonuçlarının ortaya çıkması uzun sürebilir.

Hane halkı reislerinden ülke içinden göç ederek geldiğini belirtenler %3,2 orandadır. Bu da, GAP'ın bir çekim gücü oluşturmaya başladığını göstermektedir. Ülke içinden göç ederek gelenlerin çoğunluğu Adana (%38,5) ve Gaziantep'ten gelmiştir (%30,8). Şanlıurfa'dan göç ederek geldiğini belirtenler de önemli bir orandadır (%15,4), (Tablo 9). Daha önceleri tarımda ve değişik işlerde çalışmak amacıyla Adana ve Gaziantep'e çalışmaya giden ailelerin geriye dönmeye başlamış olması iç göç içerisinde değerlendirilebilir.

Tablo 9. Türkiye İçinden Araştırma Sahasına Göç

	Frekans	Yüzde
Adana	5	38,5
Gaziantep	4	30,8
Şanlıurfa	2	15,4
Diğer	2	15,4
Toplam	13	100
Cevap Yok	395	
Toplam	408	

Hane halkı reislerinin Şanlıurfa il merkezinden Şanlıurfa'nın değişik köylerine göçtüğünü belirtmesi dikkat çekicidir. Çok ciddi bir oranda olmamakla beraber Şanlıurfa'da "**kentten köye göç**" olgusu başlamıştır. Bunun da başlı-

ca sebebi, ilde sulamalı tarıma geçilmesi ile sulamalı tarım arazilerinde işgücüne ihtiyaç doğmasıdır. Bu durum, aynı zamanda GAP'ın sonuçlarının alınmaya başlandığının da bir göstergesidir.

Araştırma sahasında “**kırdan kente**” göçün en önemli sebepleri şunlardır:

- Kırsal alanlarda yeterli iş imkanının olmaması,
- Miras yoluyla arazilerin bölünmesi veya çiftçilikle geçinen ailelerin toprak sahibi olamamaları,
- GAP kapsamında yer alan Atatürk, Birecik ve Hacı Hıdır Barajı'nın göl aynası altında kalan yerleşmelerdeki insanların kente göç etmesi en belirgin nedenlerdendir.
- Kırdan kente göçün bir başka sebebi de; kırsal kesimde doğurganlık oranının fazla olması dolayısıyla aşırı nüfus artışıdır.

Zorunlu Göç

Araştırma sahasında, GAP ile gerçekleştirilen baraj gölü aynasının altında kalan yerleşmelerden başka yörelere önemli miktarda göç yaşanmıştır. Ayrıca, kan davası ve terör zorunlulukları dahilinde de “**zorunlu göç**” olayı mevcuttur. Sahada zorunlu göç olayı, özellikle Atatürk, Birecik ve Hacı Hıdır barajlarının göl aynalarında kalan yerleşme yerlerinde yaşayan insanların göçmek zorunda kalması durumu ile daha da önem kazanmıştır (Tablo 10). Gerek araştırma sahasında, gerekse GAP Bölgesi'nde baraj göl aynalarının suları altında arazileri ya da ev ve dükkanları kalan insanların bu mülklerinin kamulaştırılması ve bu insanların yeniden yerleştirilmeleri birbirinden ayrılmayan konulardır. Sahada **kamulaştırma ve yeniden yerleştirme** sorunlu olmuştur. Bu sorun, ekonomik olduğu kadar sosyolojik ve psikolojiktir. Bu sebeple, üzerinde özenle durulması gereken bir konu olup, hala devam eden bir problemdir.

Yeniden yerleştirme zorunlu göçün bir çeşidi olarak tanımlanabilir. Araştırma sahasında, devlet tarafından oluşturulan tesisler sebebiyle kamulaştırmadan etkilenenlerin iskan kanununun Ek-10 Maddesine göre isteğe bağlı olarak yapılmıştır. Vatandaş devlet eliyle iskan istemediği takdirde kamulaştırma bedellerini alabildikleri gibi, diledikleri şekilde kullanmak için serbest bırakılmışlardır. İnsanların zorunlu olarak yeniden iskana tabi tutulmaları, hiçte istenecek bir durum değildir. Bu sebeple de birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar bazen gerçek olurken bazen de spekülasyon olmaktadır.

Tablo 10. Araştırma Sahasındaki Barajlardan Etkilenenlerin Yeniden Yerleştirildikleri Yerler

Barajın Adı	Yerleştirilen Aile Sayısı	Yerleşme Şekli		Yerleşme Yerleri		
		Tarımsal	Şehirsal	İli	İlçesi	Köyü
Atatürk	453	1	-	Hatay	Kırıkhan	Karataş
		-	209	Adıyaman	Y.Samsat	-
		99	-	Aydın	Söke	Yalıköy
		-	1	Burdur	Bucak	-
		-	1	Ordu	Ünye	-
		1	-	Şanlıurfa	Ceylanpınar	-
		1	-	Diyarbakır	Merkez	-
		2	-	Aydın	Söke	Denizköy
		20	-	Hatay	Reyhanlı	Vazvaza
		2	-	Çankırı	Çerkeş	Akhasan
		1	-	Konya	Sarayönü	Kayıören
		-	416	Adıyaman	Y.Samsat	-
		6	-	Hatay	Merkez	Hasanlı
		36	-	İzmir	Torbalı	Ayrancılar
-	104	Adana	Merkez	-		
Birecik	60	-	1	Adana	Merkez	-
		-	34	Şanlıurfa	Halfeti	Karaotlak
		24	-	Gaziantep	Nizip	Belkis
		1	-	Tokat	Yeşilyurt	-

Sahada zorunlu göçe etki eden en önemli faktörlerden birisi PKK adlı yasadışı terörist örgütün ortaya koymuş olduğu terörist faaliyetlerle ortaya çıkan güvenlik sorunudur. PKK'nın bölgede göstermiş olduğu faaliyetlerden canını kurtarmak isteyen insanlar özellikle kırsal kesimden kent alanlarına göç etmişlerdir. Bu durum, son 5-6 yıldır bu örgütün faaliyetlerinin durdurulması ile oldukça az bir düzeye indirgenmiştir. PKK, sahada fazla etkili olmamakla beraber, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinin bazı illerinde daha etkili olmuştur. Güvenlik sorunu, gerek Şanlıurfa'da, gerekse bölgedeki diğer illerden Şanlıurfa merkezine göç olaylarının yaşanmasına sebep olmuştur.

Dış Göç

Araştırma sahasından, yurt dışına göç edenlerin oranı oldukça azdır. Yurt dışına göçenlerin tamamına yakını Almanya'yı (%80) tercih etmişlerdir (Tablo 11).

Tablo 11. Araştırma Sahasından Yurt Dışına Göç

	Frekans	Yüzde
Almanya	8	80
Diğer	2	20
Toplam	10	100
Cevap Yok	398	
Toplam	408	

Yurt dışına göçlerde dikkati çeken en önemli husus, yurt dışında bir akraba ya da akrabaların olup olmamasıdır. Aynı zamanda yurt dışına göçte, göçmek istenen ülkenin tavrı ve formaliteler de önemlidir. Çünkü, herhangi bir yabancı ülke bir diğer ülkenin vatandaşını gelişi güzel kabul etmez. Bu sebeplere bağlı olarak sahada, yurtdışına göç oldukça azdır.

Araştırma sahasında, ankete katılan hane halkı reislerinden yurt dışına göçmek isteyenlerin oranı, yurt dışına göçenlere oranla, biraz fazladır (%6,6), (Tablo 4.12). Çünkü, yurt dışına göç isteği henüz gerçekleşmemiş bir istektir. Yurt dışına göçün az olması yurt dışına göç isteğini de azaltan bir etkidir.

Tablo 12. Araştırma Sahasında Yurt Dışına Göç İsteği

	Frekans	Yüzde
Almanya	19	70,4
Fransa	2	7,4
Hollanda	2	7,4
Diğer	4	14,8
Toplam	27	100
Cevap Yok	381	
Toplam	408	

Şanlıurfa'dan yurt dışına önemli sayılabilecek bir göç gerçekleşmemiştir. Bu sebeple, yurt dışından ile gerçekleşen göçün tamamı (%100) Almanya'dan olmuştur (Tablo 13).

Tablo 13. Yurt Dışından Araştırma Sahasına Göç

	Frekans	Yüzde
Almanya	2	100
Cevap Yok	406	
Toplam	408	

Yurt dışından araştırma sahasına yapılan göç, önemli değildir. Yurt dışından sahaya yapılan göçün başlıca sebebi, yurt dışında çalışmış olan kişilerin bu ülkedeki işlerinden emekli olmalarıdır.

Göçün Sonuçları

Göç olgusu genellikle olumsuz olup, göç veren yeri olumlu ya da olumsuz etkilediği gibi göç alan yeri de aynı şekilde etkilemektedir. Bu sonuçları göç veren yerler ve göç alan yerler için ayırarak ele almak mümkündür.

Göç veren yerler için;

- Öncelikli olumsuzluğa sahip olan iş gücü göçüdür. İş gücü göçü o yerin iş yapma ve ürün üretme becerisinin azalması ya da yok olması demektir.

- Sermaye göçü ise, göç veren yeri sermaye açısından olumsuz etkileyerek, bu yerdeki toplam sermaye miktarını azaltır.

- Beyin göçü bir diğer olumsuz etki olup, belki de en olumsuzudur. Çünkü, göç veren yerin beyin kadrosunun azalması demektir. Bu da, bir yerin gelişimi için en gerekli olan unsurunun yok olması manasını taşır.

- Göçün uzun vadeli etkisine bakıldığında, göç eden nüfus daha önce yaşadığı yere dönerse göçtüğü yerde kazanmış olduğu sermayeyi göç etmeden önceki yere taşıyabilmektedir. Bu yönüyle ortaya çıkan döngüsel durum, göç veren yerler için ancak uzun vadeli olarak, bir yarar sağlamaktadır. 1990'dan önceki yıllarda il dışına göçmüş olan nüfus, 1995'li yıllarda artık Şanlıurfa'ya göçmeye başlamıştır. Tersine göç eden bu nüfus daha önce göçmüş olduğu Adana, Mersin ve diğer bazı şehirlerde kazanmış oldukları bilgi, beceri ve sermayelerini il için kullanmaktadırlar. Araştırma sahasında, pamuk yetiştiriciliğinin fazla yapılma sebeplerinden birisi, yukarıda belirtilen bölgelerden, tersine göçle gelen nüfusun pamuk tarımını bilmesi ve yapmak istemesiyle az da olsa alakalıdır. Suruç ilçesindeki çiftçilerin önemli bir kısmı daha önce Mersin ve Adana'da pamuk işçiliğinde, özellikle pamuk sulamasında çalışmışlardır. Bu sebeple, göçe katılan çiftçilerden, pamuk yetiştiriciliği konusunda diğer çiftçiler yararlanmaktadırlar.

Göçün, göç alan yerler içinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Göç alan yerlere olan olumsuz etkileri şunlardır:

- Yerel yönetim boyutunda oldukça önemlidir. Göç ederek gelen insanların barınması, sosyal ve kültürel manada bir takım hizmetleri alması için en fazla iş yerel yönetimlere düşmektedir. Bir yere göç edilmesi eğer göç patlaması şeklinde ise bu durum çok daha ciddidir.

- Göç eden nüfusun göç ettikleri yere sosyal ve kültürel boyutta uyum sağlaması ayrıca değerlendirilmesi gereken bir problemdir. Bu durumda bir

çok yerel yönetim çaba gösterse de yeterli olamamakta ve göç eden nüfusun bir takım sosyal ve psikolojik problemi ortaya çıkmaktadır. Doğrudan insanların ruh sağlığı ile alakalı olması dolayısıyla göç olgusu içerisinde belki de en önemli olumsuzluk budur. Göç olgusu, gerek nedensel açıdan gerekse sonuç açısından daha çok ekonomik bir boyut taşımaktadır. Bundan dolayı da göç olgusunun olumsuzluğunu ortadan kaldırmak için göç eden insanların buldukları yerlerde değerlendirilmesi göç probleminin çözümü için en kısa ve en ekonomik yoldur.

Göç alan yerler için göçün olumlu etkileri: Göç ederek gelen nüfusun beceri düzeyleri göç ettiği yeri olumlu etkiler. Göç eden nüfusun sermaye olanakları da gittiği yerde kullanılmaktadır. Dolayısıyla, göç eden insanların olduğu bütün olumlu imkanlar göç ettiği yerde kullanılmakta ve buna bağlı olarak, göç veren yer kısa süre içerisinde bu nüfusun olumlu yönlerinden yararlanamamaktadır.

SONUÇ

Araştırma sahasında göçün en önemli sebebi istihdam sorunudur. Daha iyi yaşam isteği, toprak mülkiyetinin olmaması ya da az olması, eğitim ve kan davası diğer göç nedenleridir. İtici faktörler nedeniyle 1990'lı yıllara kadar Şanlıurfa'dan ülkenin bazı bölgelerine önemli miktarda göç yaşanmıştır. Ülkenin farklı bölgelerine göç eden insanlar, 1995'te Atatürk Barajı'ndan sulamanın başlaması ile ortaya çıkan istihdam olanakları nedeniyle geriye dönmeye başlamışlardır. Bu "**tersine göç**", ilde son on yılda en önemli insan hareketi olmuştur. Önceleri göç hareketi, daha çok araştırma sahasından Türkiye'nin diğer illerine doğru görülürken, günümüzde GAP'ın faaliyete geçmesine bağlı olarak, çevre illerden araştırma sahasına olmaktadır.

Araştırma sahasında kırsal kesim son zamanlarda, sulamalı tarım ile birlikte kentsel alanlara kıyasla daha fazla istihdam olanağı sağlamaktadır. Bu istihdam olanağı çoğunlukla tarımsal faaliyetlerde olmaktadır. Bu sebeple, sahada 1995 yılından itibaren özellikle Şanlıurfa'nın merkezinden Merkez İlçe'nin köylerine ve baraj sulamasının başladığı ova köylerine doğru "**kentten köye göç**" başlamıştır.

"**Zorunlu göç**" içerisinde yer alan kamulaştırmaya dayalı yeniden yerleştirme hem sosyo-ekonomik hem de psikolojik bir olaydır. Yeniden yerleştirme çalışmalarına bu açıdan yaklaşarak, bu durumdan etkilenenlere en uygun ortamlar hazırlanmalıdır.

Şanlıurfa'da "**yarı-göçebe**" toplulukların mevsimlik devinimi uzun yıllardan beri var olan bir mevsimlik göç olayı olup, ilde Karacadağ ve Tektek dağla-

rında az da olsa devam etmektedir. Ayrıca, pamuk işinde çalışmak için Şanlıurfa'ya pamuk çapalama ve toplama mevsiminde çevre illerden gelen işçi göçü de mevsimlik göç içerisinde değerlendirilebilir.

Araştırma sahsında, göçün olumsuz tarafı “iş gücü, sermaye ve beyin göçü”dür. Göçün olumlu sonuçları ise uzun vade de gerçekleşmekte olup, “sermaye ve kalifiye iş gücü” şeklindedir.

KAYNAKLAR

- AKIŞ, A., (2002), *GAP'ın Şanlıurfa İli Sosyo-Ekonomik Coğrafyasına Etkileri*,
(Yayınlanmamış Doktora Tezi), S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi A.B.D., Coğrafya Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya.
- DOĞANAY, F., (1995), *Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Sosyal ve Kültürel Yapı*, DPT Yayını, Ankara.
- DOĞANAY, F., (1997), *Sosyal ve Kültürel Dönüşme Sürecinde Harran Ovası ve GAP Uygulaması*, 2. Baskı, DPT Yayını, Ankara.
- DOĞANAY, H., (1997), *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, M.E.B. Yayını, No: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, No: 877, Eğitim Dizisi, No: 10, İstanbul.
- GÖKÇE, B., (1996), *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, 1. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara.
- ÖZER, A., (1997), *GAP Projesinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji A.B.D., Ankara.
- WAUGH, D., (1990), *Geography An Integrated Approach*, 1st Publised, Nelson, London.
- 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri* (Şanlıurfa İli İstatistikleri), (2002), Devlet İstatistik Enstitüsü (D.İ.E.), Ankara. <http://www.die.gov.tr>